

ובשו"ת משיב דבר (ח"ג יז) נקט כדבר פסוק שיש לו 'חצר' ומתורת יד (ע' בב"מ י), כמפורש בקרא: 'ויקה את כל ארצו מידו'. וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קמג) שכתב לסמוך בשעת הדחק על דעת הראשונים שמועיל קנין חצר בנכרי, בצירוף נתינת מעות. ובשבט הלוי (ח"ד רה) כתב שמשמעות רוב הפוסקים שאין לו קנין חצר (ע' חק יעקב תמח סקי"ד ושו"ע הגר"ז שם יא; נשמת אדם ריש הל' פסח). וצ"ע.

וע"ע: רש"י בכורות יג. שו"ת באר יצחק או"ח א; קהלות יעקב בכורות טו. וע' בסמוך.

'בן נח נהרג על פחות משהו פרוטה ולא ניתן להשבון. ואי אמרת משיכה בעובד כוכבים אינה קונה, אמאי נהרג' – קשה, הלא אפשר להעמיד בשהגזילה בהצרו וקנאה בקנין 'חצר'. ויש שהוכיחו מכאן שאין מועיל 'חצר' בנכרי (ע' בשו"ת חתם סופר שי).

ויש מי שדחה שאע"פ שמועיל קנין חצר, אי אפשר להתחייב מיתה על ידו, כשם שאין חיוב מיתה על ידי שליח שהיה שוגג בעבירה, שאפילו אם נאמר יש שליח לדבר עבירה כשהשליח שוגג, חיוב מיתה ליכא כמו שכתב בספר נתיבות המשפט (סי' שמח. פרי יצחק ח"א מז ד"ה אולם הנה).

וצ"ע הלא דין שליחות אין לו לנכרי אלא שמועיל אצלו חצר מתורת 'יד' וכו', ואם כן מדוע לא יועיל לענין חיוב מיתה. ועוד, עיקר הסברא אינה ברורה הלא החצר רק מועילה לו לקנות החפץ וממילא הוא חייב, ואינו דומה לשליחת שליח לדבר עבירה שיש בה מיתה.

דף עב

'משך חמרי ופועליו...' – ע"ע במובא ביוסף דעת ב"ב פה.

משמע מדברי רש"י שאם מדד והכניסם לתוך ביתו ולא פרקם, ואח"כ פסק – קנה בשעה שפסק. וקשה מה טעם יש בדבר, כיצד ביתו קונה לו כשלא פרקן. ואכן מהרשב"ם ומהתוס' (בב"ב שם) נראה שגם אם פסק לא קנה ויכול לחזור בו. [ולשיטתם צריך לפרש 'לא מדד' – ולא הונחו ברשותו במדידה, הא אם מדד – כלומר שמדד והניח ברשותו – קנה] (מהרש"א).

'מתקיף לה רב יעקב מנהר פקוד: האי זוזי אנסוהו' – כלומר, התחייבותו הראשונה לא היתה אלא באופן שיהא מוכר מדעתו [כפי שאמר 'אם אמכור' או 'כשאמכור' – כלומר מדעתי ומרצוני. ע' רמ"א ר"ס רז ובנו"כ]. וזה לא היה רוצה למכור קרקעו ולא מכרה אלא מפני התוספת שהוסיף לו השני, והרי זה כאילו אנוס בדבר (רמב"ם הל' מכירה ח, ז). [ונראה לכאורה שאם מודה ואומר שגם ללא התוספת היה מוכרה, הרי הודה שלא משום אנוס הוא מוכר, וקנה הראשון].

לפיכך אם התחייב בפירוש לראשון שימכור לו גם אם אדם אחר יעלה במחיר, ועשו קנין – קנה (רמב"ן, רשב"א – מובא במ"מ שם. וכ"ה ברמ"א מהגהות מרדכי).

כתב הרא"ש ז"ל: **אפילו אם ירצה הראשון לשלם מאה ועשרים – קנה השני, כיון שהתחייבותו לראשון לא חלה באופן זה, והרי השני קדמו.**

'אמר ליה כדשיימי בתלתא, אפילו תרי מגו תלתא' – מכאן משמע שגם לענין שומא הולכים אחר רוב דעות כמו בשאר פסקי דין. וכן משמע בב"ב קז. וצ"ע במה שצדד בספר טורי אבן (מגילה כג:) שבשומא והערכה צריך שישוו דעת כולם ואין שם הכרעה ברוב דעות (וכן נקט מצד הסברא באבי עזרי תנינא ערכין ח, ב). וכבר העיר על כך בשפת אמת ערכין יט. (ע"ע יוסף דעת סנהדרין טו.).

מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע: ממאי דהני קים להו טפי, דלמא הני קים להו טפי. והלכתא כרב הונא ברד"ז – לפי טעם זה נראה שאם ברור לו שהאחרים אכן מומחים ובקיאים יותר מן הראשונים – שומעים לו. ואולם אין כן משמעות סתימת הרמב"ם והטור (בית יוסף סו"ס"ו). וצריך עיון לדינא (ש"ך שם).

(ע"ב) 'ההוא גברא דאסיק חמרא בגישתא ובת גישתא, אתא עכו"ם אנח ידיה אגישתא – אסריה

רבא לכוליה חמרא... שמעת מינה נצוק חיבור – שאני התם... – לכאורה יש מקום לחלק בין נידון זה ובין הנידונים דלעיל; כאן נגע הנכרי בנצוק והרי זה כאילו נגע ביין כולו כיון שהנצוק מהוה חיבור וכל היין נידון כיחידה אחת, וכמו נידון נצוק לענין טומאה וטהרה, שייחשב כמגע בכולו. ואולם למעלה דובר על אופן שבקרקעית הכלי נמצא יין אסור, והנידון הוא לאסור רק משום תערובת איסור את הכלי העליון – והרי אף אם נחשיב את היין כולו מחובר, הלא סוף כל סוף אין כאן תערובת איסור.

ומהשוואת הגמרא מבואר שאף אם יודעים בבירור שהאיסור לא נתערב ביין זה, כיון שהתחבר ליין-האיסור הרי הוא כמותו. אך הסברא נותנת שזה דוקא ביין נסך וכיו"ב שאוסר במשהו, שגדר איסור 'משהו' הוא, כפי הנראה, שחל שם 'יין נסך' על התערובת כולה משום שחלק ממנה הוא יין נסך [ולא משום התערבות ה'משהו' בכל טיפת יין של התערובת – שנראה שזה דבר רחוק מבחינת המציאות], אבל דבר שדינו להיבטל בששים כשיעור נתינת טעם) – הלא ודאי אין לאסור את העליון משום נצוק, כי בידוע שאין שם טעם איסור.

ולפי זה נראה שאף ביין נסך הדין נותן שנצוק של מים ביין אינו חיבור, שהרי מין בשאינו מינו בנותן טעם (כדבסמוך). ואמנם אף כי רבנו תם שפסק נצוק אינו חיבור, משמע מדבריו שדעתו להתיר בכל אופן, גם כשהעכו"ם נגע עתה, ולא רק בנידון תערובת. מ"מ באופן של תערובת בסתם יינם, יש טעם נוסף לפסק ר"ת לפי מה שפסק ר"ת גופיה סתם יינם בששים, והרי נתבאר שבכל מקום שאינו אוסר במשהו, אין איסור משום חיבור לאיסור אלא משום תערובת האיסור, והוא אינו בניצוק.

ואולם משמע בתוס' שלא נחתו לסברא זו. וכן ברמ"א (קכו,ה) מבואר שהנצוק אוסר משום תערובת [אם לא במקום הפסד מרובה], אף כי פסק (קלד,ב) סתם יינם בששים. וכן יצא לפי"ז בבת גישתא שהכניס את פיה לכלי שיש בו יין אסור – שהיין שבכלי הראשון היא מותר, שאף כי נידון כמחובר לכו"ע, הלא בידוע שלא התערב כאן איסור, שאין היין הולך אלא לכיוון אחד. וצ"ע.

אך אף אם לא ננקוט כן, אלא נאמר שבתערובת יין ביין לעולם אסור משום נצוק הגם שמשערים בששים, עדיין נראה מסברא פשוטה שבתערובת מים ביין לא ייאסר, שלא גרע מתערובת ללא נתינת טעם. ואף במגע נכרי למטה יש לעיין אם יאסור את המים העליונים, שמא אין הנצוק מחבר אלא אותו משקה ולא יין עם מים. וצריך עיון בכל זה במפרשים ובפוסקים. ונכתב רק להעיר.

דף עג

'איכא דאמרי, רבה בר רב הונא גופיה אישתי בקנישקנין' – פרשו בתוס': לא ששתה עם הנכרי, כי ודאי היה לו לחוש שמא יפסיק העכו"ם תחילה, אלא הכוונה ששתה בכלי כזה, ומשמיענו שאינו נאסר משום שמחה לאחר החורבן. ואולם מדברי הרא"ש (בס"ו) משמע שפרש כפשוטו, ששתה עם הנכרי. [התוס' העמידו דבריהם על ה'איכא דאמרי' שרבה בר"ה עצמו שתה. ומדוע לא הקשו קודם לכן, כיצד התיר לאנשי ריש גלותא לעשות כן, הלא אצלם יש לחוש יותר שמא יפסיק העכו"ם לפנייהם ולאודא דעתיהו. וכן על הוראת מר זוטרא בריה דרב נחמן 'קנישקנין שרי' – לא הקשו.

ב. מותר לומר לעובד כוכבים: 'צא והפס עלי מנת המלך', או 'מלטני מן המושל' וכיו"ב, אבל אסור לומר לו 'הכנס תחתי למושל' או 'היה במקומי' – שמשמע שממנה אותו להיכנס במקומו בכל מה שהוא נותן לו, נמצא כאילו פורע בעצמו את חובותיו בין נסך.

לפרש"י, מדובר כשיכול ישראל ליתן דמים ולא דוקא יין. ולפרוש התוס' מדובר כשאין יכול למלט עצמו אלא ביין. ואעפ"כ מותר לומר לו 'מלטני', כיון שמשמעות דבריו לסלק בכל מה שיוכל ואינו מצוהו לפרוע יין נסך. וכתב הב"ח (קלב) שגם לפרוש התוס' אסור לומר 'היה במקומי' גם באופן שיכול לשלם במעות.

ג. המוכר יין לנכרי ימכרנו באופן שחייב התשלום עבור המקח יחול לפני שהיין נאסר, כלומר לפני שנגע בו העכו"ם או לפני שנתערב ביינו האסור. [ולדברי רשב"ג, אפילו אם כבר נתערב, מותר יין הישראל בהנאה כל עוד לא נגע בו העכו"ם].

ונחלקו אמוראים במה קנינו של הנכרי, האם בכסף או במשיכה (וכן נחלקו הפוסקים להלכה). ולדברי הכל צריך שיקבעו את המחיר קודם מעשה הקנין, שאם לא כן אין כאן סמיכות דעת ולא חל הקנין. וזו היא ששינוי 'מדד עד שלא פסק' – דמיו אסורין' שהרי לא נקנה היין עד שנאסר במגע הנכרי, ושוב אסור ישראל לקבל דמיו.

לפיכך צריך שיפסקו הדמים וימדוד ישראל לכלי ללא מגע הנכרי [ובכלי של נכרי, צריך שיהא ריק מייין (לדעת רב שלא פסק כרשב"ג בתערובת יין להתיר בהנאה). או אף כשיש בו יין, אפשר לשפוך לתוכו למאן דאמר ניצוק אינו חיבור, כי היין נקנה בעודו באויר הכלי כאשר הכלי בידו של הנכרי, ולא נאסר אלא כשמגיע היין למטה. וכן אם היה הכלי מונח על הקרקע, לפי צד אחד נקנה היין כשנכנס לחלל הכלי אפילו הוא מונח ברשות הלוקח] – למאן דאמר משיכה קונה. ולמ"ד אין משיכה קונה בנכרי כי אם כסף, צריך שיפסקו המחיר ויקדים לו מטבע לקנין.

ד. הלוקח גרוטאות מנכרי ומצא בהן עבודה זרה; משך עד שלא נתן מעות – יחזיר [ואפילו אם משיכה קונה – מחזיר משום מקח טעות]. משנתן מעות – נראה הדבר כעכו"ם בידו ואינו רשאי להחזיר אלא יולך הנאה לים המלח, הגם שמצד עיקר הדין הרי זה מקח טעות, שלא היתה דעתו לקנות ע"ז. כן פירש רבא. ולדברי אביי מעיקר הדין אין מקח טעות לאחר שנתן מעות, שכיון שנתן מעות היה לו לעיין ולבדוק כשמשך.

ולדברי רב אשי, אין הנידון מצד מקח טעות אלא משום שקנין מעות מועיל בנכרי ולא משיכה. ולרבינא, הכל תלוי במשיכה ולא במתן המעות, אם משום שסובר שקנינו במשיכה, אם משום שקיבל עליו לדון בדיני ישראל (כ"ז מבואר בסוגיא בבכורות יג: ובראשונים).

דף עב

קכד. א. המוכר דבר לחברו ועשו קנין ועדיין לא פסקו מחיר – האם יכולים הצדדים לחזור בהם?
ב. האומר לחברו: אם אמכור נכס זה – לך אמכרנו, וקיבלו קנין, והלך ומכרו לאיש אחר – מי קנה?
ג. אמר לו: אמכרנו לך כפי שומת שלשה אנשים, או ארבעה, או אמר לו כפי שיאמרו שלשה או ארבעה, ולא היתה דעת כולם מסכמת על השומא אלא רובם – מה דינם? ומה הדין כאשר שמו שלשה או ארבעה ושוב אמר המוכר שרוצה שאחרים ישומו, שהם מומחים יותר מן הראשונים?

א. המוכר דבר לחברו ולא פסקו דמים, אפילו משך הלוקח לא קנה. כן מסקנת הסוגיא, וכפי שאמר אביי לרב יוסף. מפני שאין סמיכות דעת, שחושש שמא יעלה המוכר את המחיר (וע"ע ב"ב פו).

ב. האומר לחברו, אם אמכור קרקע זו – לך אמכור, ועשו קנין, והלך ומכרו לאיש אחר; אם לא פסקו דמים – קנה השני (כאביי, ורב יוסף אמר בתחילה שהראשון קנה). ואם פסקו – קנה הראשון. (ודוקא כשאמרו 'מעכשיו' (ע' בפוסקים ר, א ד).

ואולם אם מכר לשני מפני שמוסיף לו דמים, הסיקו הלכה כר' יעקב מנהר פקוד שהשני קנה, כי מצב זה אינו כלול בהתחייבות שלו לראשון.

אם נתחייב למכור לו והלך ומכר לאחר – כתבו אחרונים (משנה למלך מכירה ח, ז; נתיב"מ) שהשני קנה, ואפילו קנאו באותו סכום שאמר לראשון – שהמחייב עצמו למכור אין זו מכירה ואין לראשון קנין בגוף החפץ. ודעת מהר"א ששון (מובא במשל"מ שם) שהראשון לוקח מהשני, ואפילו אם מכר להשני בדמים יתרים ממה שנתחייב לראשון.

ג. אמר לו 'אמכרנו לך כפי שומת שלשה' – דעתו שיהיו כבית דין, הלכך די בשומת שנים מתוך השלשה. אבל אמר 'כפי שיאמרו שלשה', או 'כשומת ארבעה', וכל שכן 'כפי שיאמרו' – עד שיאמרו כולם. באו שלשה ושמו, והמוכר חפץ באחרים שישומו, שלטענתו הם מומחים מן הראשונים – רב פפא אמר שהדין עמו, ואולם הסיקו הלכה כרב הונא ברדרי"י שאין שומעים לו. ולכאורה נראה שאם ברור שהאחרים מומחים יותר מהראשונים – שומעים לו. ואין כן משמעות סתימת הרמב"ם והטור. וצ"ע לדינא (ש"ך).

קכה. א. מהי שאלת 'נצוק – חיבור' ומהי הכרעת השאלה?

ב. משפך שנשתמש בו בשפיכת יין (כשר) לכלי של עכו"ם, וחזרו ונשתמשו בו ללא הדחה לצורך ישראל – מה דין היין שעבר במשפך?

ג. עכו"ם שעירה יין מכלי לכלי ולא נגע ביין – מה דין היין?

ד. עכו"ם שהניח ידו בפי משאבה ששואבים בה מכלי אל כלי ונגע ביין המקלח – מה דין היין שבכלי שממנו שואבים?

ה. האם מותר לישראל ולעכו"ם לשתות יחדיו יין ב'קנישקנין' (כלי בעל מספר צינורות ששואפים דרכם יין ושותים)?

א. שאלת נצוק – חבור; משקה הנצוק ונשפך, האם מהוה חיבור בין המשקה שבמקום / בכלי העליון, עם המשקה שלמטה.

לענין טומאה וטהרה שנינו שהנצוק אינו חיבור. הלכך אם נגע טמא למטה – לא נטמא העליון. וכן אין הנצוק מהוה חבור להכשר מקוה.

לענין יין נסך; רב הונא אמר שהנצוק חיבור. ולכך אם בכלי התחתון יש יין נסך – נאסר גם העליון שהוא מחובר אליו. ורב נחמן דחה ההוכחה.

א. רש"י והגאונים והרי"ף פסקו שנצוק חיבור לענין יין נסך. ור"ת כתב שהנצוק אינו חיבור להלכה (וכן נקטו בסתם התוס' ס. ד"ה אמר. וכן דעת גדולי צרפת. רא"ש), והתיר למעשה במקום הפסד מרובה (וכן היה נוהג למעשה ר"מ מרוטנבורג. וכ"פ בשו"ע קכו, ב). ובמקום שאסור בשתיה ומותר בהנאה כגון שנאסר מכחו ואינו יין נסך גמור – אין הנצוק חיבור (עתוס' נה: ואין הדבר מוסכם. ע"ש ובמהרש"א).

ב. 'נצוק בר נצוק', כתבו התוס' בשם רש"י שאינו חיבור. וריב"ם היה דוחה ראיתו (עתוס' לעיל בה:).

ג. יש סוברים שאין נצוק אוסר בהנאה את היין אלא בשתייה (עתור"י מפריש לעיל סה:).

ב. משפך שנשתמשו בו לשפיכת יין לצלוחיתו של עובד כוכבים, ואחר כך נשתמש בו לישראל; אם אין במשפך מקום שהיין מתעכב בו – היין מותר. יש בו מקום עכבת יין – נאסר היין משום היין המעורב במשפך שנאסר כששפכו לגוי, אם ע"י 'נצוק' למאן דאמר חיבור, או באופן שהיין שבכלי הנכרי עלה והגיע למשפך.

לפירוש מהרש"א (בתד"ה פחסתו), אפילו לא היה יין בעכבה אלא יש מקום לעכב שם יין – אסור.

ג. עכו"ם שעירה יין מכלי לכלי [ולא נגע בו]; היין היוצא אסור, משום כחו של העכו"ם. אבל היין שבכלי שממנו עירה – מותר, שלא אסרוהו חכמים.

דין זה נאמר בגמרא לפי דיחוי רב נחמן את דברי רב הונא, אבל לרב הונא [שכמותו פסקו כמה ראשונים] אין ראייה שדין זה נכון אליבא דאמת, ולדבריו יתכן שגם מה שבכלי הראשון נאסר משום נצוק. ונחלקו ראשונים בדבר. והובאו שתי הדעות בפוסקים (קכה, א).

ד. עכו"ם שהניח ידו בפי משאבה ונגע ביין המקלה – אסר רבא את כל היין שבכלי. ופרשו שאפילו אם נצוק אינו חיבור שונה כאן שכל היין נגרר אחר המשאבה והרי זה גידון ככלי אחד גדול. בשו"ע (יו"ד קכד, כג) מבואר שרק אם סתם הורם ופתחו שוב נאסר, אבל בנגיעה בעלמא בקילוח לא אסר את היין שבכלי הראשון. ומרש"י לא משמע כן. וצ"ע.

ה. מר זוטרא בריה דרב נחמן התיר שתית נכרי וישראל בקנישקין. ודוקא כשקדם ופסק הישראל, אבל פסק העכו"ם תחילה – אסור, שהיין שנגע בפיו חוזר לכלי ואוסר את היין כולו. וממדת חסידות להחמיר בכל אופן (פוסקים, עפ"י תוס').

דף עג

קכו. מהם דיני ביטול ביין נסך, באופנים דלהלן:

א. י"ג שנשפך לתוך יין התר.

ב. יין התר שנשפך לתוך י"ג.

ג. תערובת י"ג במים.

ד. תערובת י"ג ביין התר ובמים.

א. יין נסך שנשפך ליין התר; אם נשפכה כמות גדולה בקילוח אחד, כגון מתוך גיגית, או חבית שנשברה וכדו' (רש"י תוס' וש"פ) – נאסר כל היין לדברי הכל, אפילו יש ביין המותר כמות הגדולה יותר מפי ששים מן האיסור.

נשפך מפי חבית לתוך בור – נחלקו אמוראים בשיטת רבי יוחנן; לרב דימי מותר משום 'קמא קמא בטיל'.